

VILMA KAVA

tiesiog atsitiko

VILMA KAVA

tiesiog atsitiko

romanas

VILNIUS 2021

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Šį leidinį draudžiama atgaminti bet kokia forma ar būdu, viešai skelbti, taip pat padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais (internete), išleisti ir versti, platinti jo originalą ar kopijas: parduoti, nuomoti, teikti panaudai ar kitaip perduoti nuosavybėn.

Draudžiama šį kūrinį, esantį bibliotekose, mokymo įstaigose, muziejuose arba archyvuose, mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti visiems prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

© Vilma
Kava, 2021 ©
„Tyto alba“,
2021

ISBN 978-609-466-622-3

Skiriu savo dukrai Alfredai,
mano šviesai

Tai nėra mano gyvenimas.
Jeigu manote, kad taip gyvenu, vadinasi,
man pavyko

pirmoji

Aš esu pirma.

Tegul jos sako, ką nori, bet esu pirma. Tegul nemyli, pajuokia, nedraugauja. Tegul neįvertina, sąmokslauja, aukština save, – vis tiek esu pirma.

Daug metų už nugaros jaučiu nepritarimą. Ar man jų palankumo reikia? Jos nežino, kad ne.

Aš pirma. Visos kitos yra po manęs. Tai esminis teiginys, kurio niekas neturi valios ir galios pakeisti.

Dabar, kai ruošiuosi kelionei, mintys sukyla.

Ilgai ir sunkiai svarsčiau, ar turiu ten vykti. Per tiek metų jausmai nusėdo ir užsimiršo, pasitraukė – neskauda. Bet pradėjus analizuoti, praeitis staiga iššoko aukštyn, prisiminimų spyruoklių katapultuota smogė laiko, nukišto gilyn, banga, apklijavo veidą, kūną, susmigo į protą.

Gyvenu prisiminimuose – manęs nepaleidžia, esu įkalinta ten, kur buvau kažkada. Mintyse dėlioju praeities kortas, išnyra tramdyti jausmai, užspaustos patirtys. Kasdien vis atsidaro kadaise užtrenktos durys ir lieka atsilapojusios nuo ryto iki pat paskutinių miglotų reginių prieš miegą.

Prisimenu, kaip susitikom, kaip gimė vaikai. Ateina jaudinantys jausmai, nors gyvenimo įvykiai juos beveik nugesino. Nelauktai iššoka ir piktas apmaudas, grįžta skyrybų išdavystės skausmas.

Klampoju – kas buvo ir kas galėjo būti – molyje. Ar kas galėjo pakeisti įvykių dėlionę, svarstau ir traukiu koją iš tos klamos. Ar aš kuo nors kalta, traukiu kitą koją, bet klimpstu dar giliau.

Skauda. Maniau, viskas užgiję, užsitraukę. Prisiminimai brūžina per tą pačią vietą, ir vėl veriasi nuoskaudos. Jeigu galėčiau, nuplėščiau vienu judesiu, kaip pleistrą nuo žaizdos – paskaudės ir praeis. Atrodė, kad tai jau buvau padariusi. Buvau nukirtusi ir nustūmusi. Tačiau praėjo tiek metų, o tebeskauda.

Kuo labiau artėja kelionės laikas, tuo daugiau mano minčių praeityje.

* * *

Verkiu. Kalbu telefonu ir verkiu. Sakau Mamai, kad viskas gerai, ir verkiu.

Sėdžiu Centriniam pašte, metu baltas monetas į automata, kūkčioju, traukiu nosį, slepiuosi nuo per stiklines pertvaras mane matančių kitų skambintojų, sukuosi nuo stebinčių akių, gūžiuosi, dangstausi.

Nenoriu gąsdinti Mamos, bet negaliu liautis. Tuoj baigsis monetos, daugiau neturiu, braukiu ašaras, negaliu išstarti žodžių, ryju.

Jie visi kitokie, sakau. Jie viską žino ir viską moka. Jie kalbasi tarpusavyje, aš tik klausau.

Atrodo, mes mokomės ne skirtingose mokyklose, o skirtingose planetose. Jie už mane protingesni. Aš ne tokia, kaip jie, – tarp kūkčiojimų paskubomis, springdama sakau Mamai.

Jie kalba apie garsius aktorius, kuriuos mačiau per televizorių, kaip apie savo draugus. Taria jų vardus, pasakoja nutikimus. Aš neturiu ko jiems papasakoti. Jie pažįsta dėstytojus, jų vaikus, žino jų gyvenimus. Jie lankė parengiamuosius kursus, specialias klases, būrelius ir klubus. Jie mokėjo ruošti stojamiesiems. Aš nieko to neturėjau.

Verkiu.

Laikau stojamuosius egzaminus į Vilniaus universitetą. Miestas didelis, aš jo nepažįstu. Esu buvusi kelis kartus su Mama, bet tai neišmoko jaustis miestiete, kaip jie. Tie, kuriuos sutikau per egzaminus.

Aš norėčiau priklausyti. Norėčiau turėti ką papasakoti, kalbėti taip, kad jie klausytųsi. Kad juoktųsi man pasakojant, kad mane girdėtų. Kad sugebėčiau atsakyti į kieno nors staiga užduotą dalykinį klausimą, kai už durų laukiam egzamino – kas su užrašais, kas su knygomis – paskutiniai pasikartojimai. Vieni sustoję grupelėmis, kiti susėdę pasieniais. Tik man nėra vietos. Niekas nėra mano.

Nemėgstu jų. Varžausi. Jie apsirengę kitaip, laisvesni. Aš nešioju tai, ką pasiuvo ar numezgė Mama. Visada vilkiu jos rūbus. Jie nėra senamadiški – siūti pagal žurnalus, bet neatrodo kaip jų, pirktiniai. Audinys kitoks, ir kirpimas, ir stilius.

Norėčiau eiti kartu su jais kur nors po egzaminų, vakarais. Žinau, kad jie tai daro, supratau, girdėjau. Bet nežinau kur, nesuprantu, niekada ten nebuvo. Manęs ir nekvieta. Tik girdėjau nuotrupų, kai pasakojosi, juokavo, komentavo, kas buvo smagu.

O ir pinigų neturiu. Aš neturiu tiek pinigų, kad galėčiau laiką leisti kavinėse ar restoranuose. Aš jiems nepriklausau.

– Neverk, – girdžiu Mamą telefone. – Palauk egzamino rezultatų, – sako. Niekas daugiau nekalba, neguodžia, neramina. – Palauk, – vėl ištaria patylėjusi.

Ir laikas baigiasi. Pokalbio minutės nutrūksta, monetų daugiau neturiu. Negaliu turėti. Reikės pragyventi iš tų pinigų, kuriuos davė Mama, dar ne vieną dieną. Daugiau neduos. Turiu laikytis pati.

* * *

Ar kada jaučiausi vienišesnė, kaip tą stojamųjų į Universitetą vasarą?

Žinoma, kad jaučiausi, ir ne kartą. Bet kaip palyginti vienišumą, kuris iš jų lengvesnis, kuris sunkesnis? Ar skyrybų vienišumas yra geriau už vienišumą gyvenant vienai? O gal – atvirkščiai? Ar kai draugai nepakviečia eiti kartu, tas vienišumas ir izoliacija žeidžia trumpiau, negu kai jautiesi apleista santuokoje? Kuris vienišumas į tavo sąmonę įsirėžia giliau, kuris dažniau nevalingai grįžta į tavo prisiminimus?

Ir skauda fiziškai, vienatvę skauda. Ir nėra metų kvotos, nėra tau skirto skausmo laiko limitu, nėra pažadėta, kad kada nors neskaudės. Nėra tokio universiteto, kur išmoktum nejausti vienatvės. Nesvarbu, kiek tau metų ir kiek patirties, vienatvė visada ras, kaip pakirsti.

Su laiku gal tampa gudresnė, įgyji daugiau patirties ignoruoti, nekreipti dėmesio į jautimus, moki sprukti iš situacijos. Sieki taurės vyno ar jungi muziką, velkiesi paltą ir eini į miestą, bet vienišumo moneta jau įkritusi į automata. Neiškrapštysi.

Stojamųjų vasara buvo mano riba. Mano vaitojimas.

Pirmas tikras atsiskyrimas nuo Mamos, pirmas savarankiškas išvažiavimas iš namų, gyvenimas kelias savaites, kol trunka egzaminai, tik su savimi. Nepažįstama vieta, didelis miestas, svetimas bendrabučio kambarys. Nauja tvarka. Prisitaikymas.

Kas žeidė labiausiai?

Kai pirmą kartą matai žmones, kyla instinktyvus noras draugauti. Bet slegia ta dvejopa prieštaringa būseną, kai jautiesi atstumta, nes esi jų konkurentė. Tu gali užimti jų vietą Universitete. Vėliau – ir gyvenime. Ši vasara nulems. Paskirstys mus, kaip automobilius sankryžoje, kuriam į kurią pusę.

Tų, su kuriais bendravai prieš pirmą egzaminą, nematai antrame, jie iškrito, neišlaikė. Pasikeitė tavo pasaulis, nėra saugumo ir stabilumo, kuris buvo iki tol, vidurinėje mokykloje. Vis nauji veidai, nauji bendravimai, pažintys ir didėjanti konkurencija, nes mūsų, stojančiųjų, lieka vis mažiau.

Branda. Mums baigiant mokyklą sakė: eikit, jums atsiveria keliai. Bet tu net nežinai, kur eiti. Tu neturi jokio žemėlapiu. Jautiesi, tarsi tavimi nusikratė. Kažką pažadėjo, kad tik greičiau išeitum.

Esį pripratusi prie savo šeimos ir klasės ar vaikystės draugų, kurie užpildė tavo gyvenimą, o vietoj jų staiga, per vieną vasarą – vien priešai. Nežinai, su kuo bendrauti, prie ko pasilikti, kuo pasitikėti. Nežinai, kaip reaguos į tavo sakinius, žodžius, klausimus, atsakymus. Nežinai, su kuo gali juoktis ir iš ko.

Jaučiausi apleista.

O dar tas didelis nepažįstamas viduramžių sunkumo miestas Vilnius. Nežinai, į kurią pusę tau reikia. Pavargsti nuo nepažįstamų gatvių, nuo ieškojimo, nuo ėjimo nežinia kiek ilgai, nuo nenuvokimo, kas už kampo. Kaip sapne – viskas nauja, nematyta, nepatirta, – tik pabusti negali.

Atrodo, visi skuba, eina į priekį, visi žino kur, žingsniuoja savo kelius, o tu – lieki. Toks apleistumo jausmas, tarsi visi tave lenkia. Jie eina greičiau ir kryptingai. Jie tavęs nepalaiko. Nesisveikina, nežiūri į akis.

Toks buvo mano Vilnius. Mano stojamųjų vasaros Vilnius. Miestas, kurio turėjau laikytis.

Aš buvau išsigandusi.

Kiekvienas judesys verčia nerimauti. Net nežinai, kur bus skelbiami egzaminų rezultatai. Koks tolimas tas pasaulis atrodo dabar, šviesmečių atskirtis, pati šypsaisi, ar kažkada gyvenau taip? Tik mano kartos žmonės prisimins: jokių kompiuterių, elektroninio pašto, virtualios erdvės, paieškos sistemų, jokių mobiliųjų telefonų. Gyvenome pasaulyje, kai net laidinį telefoną turėti buvo

privilegija. Man sunku apie tai galvoti, atrodo, niekada taip nebuvo, negyvenau ten, sąmonė užmiršo kaip trauminę patirtį. Nustūmė giliai.

Tu nežinai, kuriam miesto gale, centriniuose rūmuose ar studentų miestelyje, kuriame korpuse, ant langų ar skelbimo lentų bus iškabinti lapai su pažymiais ir pavardėmis, kas įstojo, kas – ne, sudie svajonėms. Nežinai, kur informaciją rasti, kas paskelbs, kada. Išgirsti iš kitų pasidalijimo nuotrupas, sakinių fragmentus, tada stebiesi, iš kur sužino jie. Taip, jie – kitokie, jie žino. Tada važiuoji ieškoti tų iškabintų lapų. Žingsniu vėliau už juos.

Tas vaikščiojimas iš paskos mane gniuždė. Tas – žingsniu vėliau – man trynė kaip nauji batai.

Tapau ta, kuri stebi kitų veiksmus, kad suprastų situaciją. Formavosi nauja mano asmenybė. Šifravau frazes, jungiau nuogirdas į esmę. Buvau tylus radaras, gaudantis bangas. Jungiausi su nematomu, neišartu, kad pamatyčiau.

Tą stojamųjų vasarą nusprendžiau: aš neisiu iš paskos. Visada būsiu žingsniu pirmesnė. Jūs seksit man iš paskos, ne aš. Jūs sieksit su manim bendrauti, ne aš su jumis. Jūs norėsit kvėpuoti mano oru. Tai tapo svarbiausia mano gyvenimo taisykle.

Stojamieji man buvo egzaminai į gyvenimą, ne į Universitetą.

Gera, kad tada to nežinojau. Nujaučiau, bet nesupratau.

* * *

Aš įstojau. Bendrabutis ir stipendija buvo mano laimės korta. Bendrabutis ir stipendija reiškė bilietą į naują gyvenimą. Nežinau, kur dingo tie, stovėję prie egzaminų kabinetų durų, tie visi protingi, informuoti ir galvoti, žinantys visus atsakymus į klausimus. Nežinau, kur dingo tie, kuriems pavydėjau jų žinių ir bendravimo laisvumo, bet bilietą į Universitetą gavau aš.

Prieš rugsėjį, prasidedant studijoms, atvažiavau į bendrabučio kambarį pirma.

Vilnius man būtų užsidaręs, jeigu nebūčiau gavusi bendrabučio. Už jį mokėti reikėjo nedaug, o už privačią nuomą nebūtų buvę iš ko – Mama tiek neuždirbo.

Trys geležinės lovos, iki žemės nukabusiu tinkliniu dugnu, susukti mėlynai dryžuoti, išgulėti, dėmėti čiužiniai pakojo. Išsirinkau įsikurti arčiausiai durų, kad greičiausiai pasiekčiau savo vietą, kad nereikėtų kaskart eiti per kambarį. Atsidarai duris, du žingsniai, ir – tavo namai, tavo vieta, tavo gyvenimas.

Dvokiančios sieninės spintos, užrakinusios ankstesnių gyventojų kvapus. Telpa vos kelios pakabos, bet daug drabužių mes tada niekas ir neturėjom.

Vienas stalas. Žmonės trys, stalas vienas. Dalysimės, jis bus ir mokymuisi, ir valgymui. Čia bus mūsų namai. Pastatas, pilnas hormonų ir prislopintos baimės. Visi palikę savo tėvus, iš savo aštuoniolika metų įprastų rutinų, atsiskyre nuo draugų. Ateities baimės ir nevaldomos laisvės gumulas.

Pirmą naktį nakvojau viena. Varčiausi neįprastoje geležinėje lovoje. Klausiausi didžiulio miesto netylančio gausmo ir naujai atvažiavusiųjų siautulio.

Nutrūkusio nuo grandinės sindromas. Gyvenime paskui daug mačiau nutrūkusių.

Buvęs paklusnus, laikęsis taisyklių, paisęs nuomonės, sekęs priimtas normas, stengęsis pritaipyti – staiga nutrūksta. Nėra varžančio tėvų narvo, suputoja laisvė, gali daryti, ko nebandęs. Nėra to, kuris kontroliuoja ar dėl kurio reikia stengtis. Taip elgiasi vyrai komandiruotėse. Ir moterys. Taip elgiasi sutuoktiniai, kai žino, kad kitas nemato. Išlaisvina slėptą pyktį, užgniaužtą ego. Parodo visą save, kai to, už kurį atsakingas, nėra šalia.

Nutrūkusiojo logika. Iš tiesų, jos nėra, tik prasiveržusi revanšo jėga. Tik tėvų ar sutuoktinių namai buvo žaidimų aikštelė, o kai nėra sienų – visas pasaulis erdvės. Laisvė beribė, o veikti savarankiškai, suaugusiai, atsakingai nesi išmokęs. Taip skurdžius, laimėjęs loterijoje ir pajutęs galią, taškosi pinigais.

Nauji įspūdžiai būsimus studentus siurbė į save, pasirinkimų laisvė svaigino. Stiprios emocijos pumpavo adrenaliną, širdys plakė tankiau, dopaminas malonumus kalė į galvas, aštrino pojūčius, maišėsi su serotoninu, laimės jausmą išpūsdamas iki euforijos.

Hormonai bandė naujas ribas.

Kažkas visą naktį šūkavo, rėkė, dainavo, vaikščiojo, stumdėsi, trankėsi. Nemiegojo visas studentų miestelis, ne vien mano pastatas ar koridorius. Kai vieni pavargdavo ir išgriūdavo, pribusdavo ir švėsdavo kiti.

Užuolaidų nebuvo, aš jų neturėjau. Dar šviesi vasaros naktis lipo per langą į vidų. Apšvietimo stulpo spindulys agresyviai smigo į kambarį ir krito kvadratais ant rudo linoleumo grindų.

Dvi geležinės lovos prie kitos sienos, susukti čiužiniai – viską aiškiai matau mėnulio ar gatvės lempos šviesoje. Čia mano suaugusio gyvenimo džiugi pradžia, nors gal taip atrodo kalėjimas.

Kai kas nors vėliau pasakos, kaip negali užmigti viešbučiuose, nes nauja vieta, tie niekada negyveno bendrabučiuose. Tu esi viešbutyje, vadinasi, turi pakankamai pinigų. Esi viešbutyje, vadinasi, tu keliauji. Esi viešbutyje, vadinasi, išauš diena su naujais įspūdžiais. Tačiau tik tiek sugebi iš gyvenimo paimti? Tik bambėjimą, kad negali užmigti?

Aš gulėjau savo naujo gyvenimo geležinėje lovoje ir bijojau pajudėti, nes rypavo ir cypavo kiekviena metalinė spyruoklė, braškėjo kiekviena sudėvėta jungtis, prisimindama iki manęs čia gulėjusius. Ryte parduotuvėje nusipirkau saulėgražų aliejaus ir sutepiau, tiesiog pyliau ant varžtų ir veržlių, kur, numaniau, girgžda. Gal kiek ir padėjo, bet didelio skirtumo nepajutau. Iš seno naujo nepadarysi.

Čia buvo mano pakilimo aikštelė. Čia turėjau pasidaryti save iš naujo ir gimti aš kita. Grįžti atgal, į Mamos namus, kelio nebuvo. Turėjau įleisti šaknis ir iš visų jėgų kilti.

Bendrabutyje priešais plėšėsi itališka muzika, ta pati juosta ar kasetė, vis nuo pradžios. Langai atlapoti – ne mano, žinoma, – šilta, garsas nesulaikomas.

Kažkuriam pastate pradėjo pro langą mėtyti butelius ar stiklainius, jie dužo ant šaligatvio. Mėtė ir rėkė, šaukė piktai, keikėsi. Atrodo, net italai pritilo, kol naujasis studentas skundėsi nakčiai. Jam kažkas nepatiko, gal nepasisėkė. O gal pasiilgo namų. Bendrabučiuose vietinių nėra. Čia – visi atvykę, palikę, atsiplėšę, vieni.

Testosteronas, jėgos ir seksualumo hormonas, daužė kambario duris. Girdėjau tuos kumščių trenksmus dar iš toliau, artėjančius prie mano durų, gūžiausi nuo kiekvieno smūgio. Keli vyrukai ieškojo nuotykių. Norėjau čia nebūti.

Nueidavo, nutoldavo, artėdavo, sugrįždavo. Agresija ir karštis vis beldėsi. Nenurimo. Buvo girti, jie ieškojo, kažko tikėjosi, trankė visas duris iš eilės. Stiprūs ir reiklūs.

Bijojau. Jeigu būtų žinoję, kad esu kambary, būtų įsilaužę. Nežinojo, todėl neikvojo jėgų be reikalo. Visų kambarių durų neišlauši.

Norėjau, kad naktis kuo greičiau baigtųsi. Norėjau būti saugi ir apginta, bet nuo dabar gintis turėsiu pati. Nieko nepažinojau šiame mieste. Neturėsiu į ką kreiptis. Man niekas nepadės. Nuo dabar bus daug ko, ko negalėsiu pasakoti nei Mamai, nei draugėms, nes jos liko aname gyvenime. Prasideda laikas, kai turėsiu spręsti viena ir veikti.

Kitą dieną nusipirkau dar vieną spyną ir pati įmontavau į duris. Įrankių neturėjau, bet turėjau laiko. Skylę išbeldžiau iš namų atsivežtu peiliu. Augdama be tėvo išmokau visko.

* * *

Nesu skaičiusi jokios knygos apie gyvenimą studentų bendrabučiuose. Gal niekas neparasė, nes nenori prisiminti, o gal nepakliuvo į mano rankas.

Norėčiau ištirpdyti tuos prisiminimus sieros rūgštyje, kaip serijiniai žudikai aukas, išsižadėti. Bendrabučių kartą turėtų gydyti psichologai nuo potrauminio streso sindromo.

Kiek naujokų kasmet atvyksta į universitetų miestus? Į Vilnių, Paryžių, Vieną, Barseloną? Kiekvienais metais, kiekvieną vasaros pabaigą, visame pasaulyje? Kasmet, dešimtmečiais, šimtmečiais. Šypsauti, žinau, visiems atrodo, kad jie – pirmi ir vieninteliai, kad tai atsitinka tik jiems, jų patirtis – vienietinė.

Pati buvau tokia.

Savo mintimis aš vis dar bendrabutyje. Esu viena iš milijonų, patekusi į kažkokią toksišką zoną: tavo pirmasis išbandymas, ar ištversi. Atrodė svetima, tačiau kitų pasiūlymų ar galimybių niekas duoti negalėjo. Tiesiog turėjai tai pereiti, ir niekas neklausė, kaip jautiesi, ar patinka, ar nori. Privalėjai.

Mano kambario draugės buvo irgi pirmakursės, tik kitos specialybės. Kažin, ar būtume artimiau susidraugavusios, jeigu būtume studijavusios tą patį dalyką?

Ryte laikrodžiai skambėdavo skirtingu laiku, nes paskaitos vyko skirtingu metu skirtingose vietose. Suskamba vienos, bundi su ja, bandai dar miegoti, bet girdi, kaip čeža, rengiasi, uždegta šviesa jau lenda į akis, žadina. Tada skamba kitas žadintuvas, vėl migdaisi per ruošos garsus. O kartais tavo laikrodis nuskamba pirmas ir tu žadini miegančias, nežadindama.

Mes neužimdavom viena kitos vietos tualete ar prie mažytės kriauklės. Mūsų laikai skyrėsi. Dušo kambarys buvo vienas visam koridoriui, juo naudojosi koks penkiasdešimt žmonių, kaip ir virtuve. Higienos reikalavimai? Rytinis dušas? Tuo metu tai nebuvo visuomenės norma. Kai prisimenu, Dieve, negi aš šitaip gyvenau?

Kad ir kaip stengtumeisi prisitaikyti, trys skirtingi žmonės vienam kambarėlyje augina įtampą, nieko kito. Egzistuoja bendrabutinis nuovargis, tą sužinojau. Kai chroniškai trūksta miego ir esi sudirgusi. Irzli. Pasiruošusi kirsti. Bendrabučio nuovargiu vėliau vadinsiu persidirbimus ir išsekimus, energijos stygių, kai nė piršto negali pajudinti. Nėra nei valios, nei jėgos.

Tu dar nesupranti, kad tavo kambariokė niekur nedings. Jeigu grįši per anksti, gali rasti ir papildomą vyruką, gal net užsiimantį meile, gal netgi tavo lovoje. Čia juk bendrabutis. Patinka ar ne, kambariokė liks. Šiame kambaryje, tavo gyvenime, prisiminimuose.

Ji gali tapti interjero dalimi, gali jos nepastebėti, jeigu tiek viskas įsitemp. Tą jausmą daugelis atpažįsta santuokoje. Kai gyveni su žmogumi, bet ne jis tau rūpi. Dalijiesi erdve, maistu, net lova, bet nesi jo energijoje. Jo pasaulyje nėra vietos tau ir tu nori, kad tavo pasaulyje nebūtų vietos jam.

Nežinai, ar privalai draugauti su tais, su kuriais gyveni. Ar jie turi tapti tavo bičiuliais, kai aplink tiek daug naujų veidų.

Ši patirtis mane išmokė elgtis verslo pasaulyje. Stebėti ir laikytis atstumo. Niekam emociškai neįsipareigoti. Netarnauti. Ir nesileisti išnaudojamai.

Kaip reikia pasirinkti draugus? Kiek jie bus tau naudingi? Dabartiniams laikams sunku tą papasakoti, nes reiktų aiškinti sistemą, kai visi žinojome, kad Vilniuje po studijų likti gyventi ir dirbti gali tik gavęs vadinamąjį paskyrimą, o tai – sunkiai pasiekiamo. Kita išeitis – ištekėti už vilniečio. Tačiau bendrabutyje, su kuriuo visu esi susipažinusi, tokių nėra, tik atvykėliai. Bendrabučio pažintys – be perspektyvos.

Be to, nežinai, ką daryti su buvusiais draugais, kurie taip pat tapo studentais ir gyvena tame pačiame mieste. Tu nesusitikinėji su jais, nes paskaitos, atstumas, ir skiriasi interesai. Jau skiriasi.

Tokio, koks buvai, tavęs jau nėra, pasibaigė. Toks, koks būsi, dar neįvyko. Virsmo jėga nuplėšė senus drabužius, o nauji dar tik gaminami. Pokyčių jėgos gąsdina, išmuša iš įprasto ir įstumia į nepatirtą; turi akimirksniu užaugti iš naujo, kiekvieną kartą – iš naujo.

Tais laikais nebuvo praktikos analizuoti savo pojūčius, reikšti jausmus, sakyti, ką jauti, ką galvoji, duoti patarimų, siekti pagerinti savijautą. Jei studentas, tai ir turi būti studentas. Kai būsi žmona, turėsi būti žmona. Tu svarbus tiek, kiek atitinki savo šeimos gyvenimą, savo draugų gyvenimą, visuomenės nuostatas.

Mes nematom savęs. Galvojame apie save kaip apie Dievo kūrinius, žinoma. Bet kiek vertas mūsų gyvenimas, galim pamatyti tik žvelgdami į kitus. Kaip kiti elgiasi su mumis, kaip sveikinasi, žiūri, ko tikisi, ko prašo, dėl ko kreipiasi. Ką sako apie mus, kaip apkalba. Pagal tai supranti savo vietą pasaulyje. Pagal tai – matuojiesi.

Jeigu nepasirodysi, jeigu tavęs nepamatys – kas patvirtins tavo buvimą?

Savo poelgiams sukuriame paaiškinimus ir juos pagrindžiame. Net kai smeigiam peilį į nugarą, žinom, už ką. Gali būti, tas, nusmeigtasis, nežino, net neįtaria. Bet mūsų pasaulyje yra jo nusikaltimas, yra jo teismas ir mūsų priimtas pelnytas nuosprendis. Mes – teisūs. Tik niekas mūsų nemato tokių, kokius mes matom save patys. Net mūsų Motina, pirminė kūrėja.

Net vaikai, perduotas kraujas. Net sutuoktinis ir draugai.

Pripažinimo poreikis stūmė mane pirmyn. Buvau sau pažadėjusi: visada būsiu žingsniu pirma. Neisiu iš paskos.

Tiesiog žinojau, kad man niekas nepadės. Neturiu įtakingų dėdžių, tetų. Mamos atlyginimas mažas. Ir jos pasaulis kitur, ne mano naujame mieste. Turiu mokytis, studijuoti stropiai, geriau už kitus, būti pirma, gauti stipendiją ir išgyventi pati. Kelio atgal, iš kur atvažiavau, man nebuvo. Ten jau mano išgyventa vieta, svajonėms per ankšta.

Vėliau daug kartų išaugsiu savo poziciją. Bet jau atpažinsiu savijautą, jusiu situacijos pasikartojimą, įgysiu atsparumo. Išmoksiu žengti žingsnį iš per siauro rėmo į kitas vietas. Patirtis. Žmonės tai vadina įgyjama patirtimi. Bet aš dar neradau reikiamo žodžio, nusakančio būseną, kai keiti iš žinomo į nežinomą, kai nutrauki tai, kas įprasta, ir tikiesi, kad susiklostys palankiai. Kaip gimimas, vedybos ar mirtis. Riba tarp patirto į nepatirtą.

Kodėl taip gerai prisimenu tuos kelerius studijų metus? Nes jie mane užaugino, sulaužė ir vėl surinko, tik kitokią.

Gimiau, miriau ir prisikėliau.

* * *

Čikaga. Stengiausi negalvoti apie ją daugiau negu apie Berlyną, Londoną ar Varšuvą. Niekada ten nebuvau. Nemaniau, kad kada planuosiu ten vykti, atstumdavau mintį savo vidumi, užšaldydavau. Bet viskas sudėta, sugrupuota ir jungiasi – kaip pasjanse.

Esu jį sutikusi atsitiktinai Vilniuje, restorane. Jau gyveno Čikagoje, buvo grįžęs į Lietuvą atostogų. Pajutau žiūrintį, pakėliau akis, žvilgsniu susijungėme. Jis žvelgė įdėmiai ir šypsojosi, lėtai linktelėjo galva. Laukė mano reakcijos. Jis mokėdavo mane pakirsti. Sėdėjau užkaitinta milijono plūstančių prisiminimų, gretinau matomą vaizdą su išlikusiu manyje. Kvėpuoti sunku, peržengti užgautos moters nusistatymus – dar sunkiau. Lėtai linktelėjau ir aš. Po tiek tuštumos metų šis žvilgsnis reiškė paliaubas, ignoravimo stabdymą, mano pusės pasigailėjimą ir nuolaidą.

Tai buvo ženklas jam. Išeidamas iš restorano jis sustojo prie mūsų su drauge stalelio, pasisveikino. Kažin, kaip būtų pasielgęs, jeigu sėdėčiau su draugu?

– Gražiai atrodo, – pasakė. – Tu visada gražiai atrodo.

Jis mokėjo prisėlinti. Nesimatėm tiek metų, aš užauginau jo vaikus, bet jis žaidžia, tarsi kalbintų mane draugauti.

– Ačiū, – padėkojau. Nenorėjau sakyti nieko daugiau, nieko klausti, kad nepradėčiau temos ir pokalbio.

– Smagu tave matyti, – lengvai tęsė jis. Budinčios frazės, sa-komos visomis progomis, bet jis tarė užpildydamas jas prasme: intonacijos, skambesys, žemas balsas. Jis žinojo, turi kelias akimirkas, per kurias privalo laimėti palankumą. Neišdegs.

– Linkiu tau sėkmės, – baigiau pokalbį. Tam kartui ir tiek buvo daug. Po kiek metų? Maždaug penkiolikos.

Tikėjau, daugiau jo nebematysiu. Nebent vėl po penkiolikos metų, tokio tempo man būtų gana. Bet nugyvenusi gyvenimą pati ruošiuisi skristi į Čikagą, tarsi į slaptą pasimatymą, kad jį vėl susitikčiau.

Vaizduotė tai kuria būsimo susitikimo scenarijus, tai verčia nustumtos knygos puslapius. Vaizdais kyla praeities situacijos, niekad netrauktos iš atminties.

* * *

Vilnius vėrėsi.

Vieną dieną atsisėdau prie varpinės, aikštėje prie Katedros, kurioje tada buvo dailės muziejus, ir niekur nėjau. Sėdėjau ilgai. Stebėjau vaikštančius studentus. Kai kurių veidus jau buvau mačiusi iš bendrų paskaitų ar prasilenkdama Universiteto kiemeliuose. Akis pritraukė vyruką, atpažinau. Jis ateidavo į Universiteto skaityklą. Sunku buvo jo nematyti – sukelti plaukai, juodos odos drabužiai, daug metalo, stiprūs batai.

Pastebėjau dėstytojus, ėjo ir dėstantys man, skubėjo ir kiti, matyti einant tuo pačiu srautu kasdien. Visų kryptis buvo aiški – Alma Mater Vilnensis – į arba iš.

Mačiau besibūriuojančius turistus. Jie apguldavo gidą, paskui pasklisdavo vorele sekdami jį, vėl apguldavo. Sekiau akimis tupiančius balandžius. Jie irgi pažirdavo pagal savo taisykles. Pasisukusi mačiau kitoje aikštės pusėje elgetaujantį aklą barzdotą senolį. Niekur nėjau, nesitraukiau, sėdėjau, stebėjau, kvėpavau. Jaukinausi miestą. Kad svetimas taptų savu. Kad pripažintų. Norėjau būti tinkama, pritikti. Norėjau judėti kartu su kitais gatve, kaip juda jie, nesidauždama alkūnėmis. Vienu ritmu.

Tada nežinojau savo gyvenimo. Kaip gerai, kad Visata neparodo iš anksto. Nebūčiau norėjusi irtis taip, kaip yriausi vėliau.

Jaunystės metai yra patys beviltiškiausi. Nežinai, kas esi. Niekas tavęs nevertina, nes esi jauna. Net nežinai, kas bus po kelerių metų, baigus Universitetą. Nesupranti, kad pasirinktos studijos nulems draugus, darbą, pajamas, buitį. Nežinai, už ko ištekėsi. Nežinai, kur gyvensi. Tu nieko nežinai, tikiesi, dediesi, tarsi nujauti, bet aiškumo nėra, tik svajonių rūkas. Ramini save, viskas bus gerai. Bet gerai būna ne viskas.

Mano jaunystės prisiminimai yra juodi ir balti. Nieko spalvoto. Nežinau, kaip smegenys ištrynė spalvas. Kai prisimenu studijų metus, spalvų mano vaizdiniuose nėra. Yra žmonės, veiksmai, kalbos, situacijos, bet nėra spalvų.

Svarbiausia man buvo bendrabutis ir stipendija. Svajojau gauti kokį nors darbą, naktimis ar savaitgaliais, kad netrukdytų paskaitoms, bet nežinojau, kaip. Nesupratau, į ką kreiptis, neturėjau jokių pažinčių. Kas mane priims?

Visą savo laiką, kai tik baigdavosi paskaitos, leisdavau Universiteto skaitykloje. Ruošiausi seminarams, kursiniams, paskaitoms, skaičiau, konspektavau. Mokiausi daugiau, negu reikia, domėjausi plačiau, papildomai. Skaičiau ir tai, ko nereikėjo. Užkliuvusi už ko nors, kas patiko, panirdavau į temas nejausdama saiko. Sėdėdavau iki skaityklos uždarymo. Greitai mane pažino visos darbuotojos, palikdavo reikiamiausias knygas, kad gaučiau pirma. Susikūriau savo vietą, ant stalo per naktį palikdavau skaitomą literatūrą. Manimi pasitikėjo. Mes keli buvom tokie, tarsi privileijuoti skaitykloje. Mums leisdavo daugiau.

Knygose mes, studentai, ieškojom išminties. Krovėm į save žinias, kaip žvejai žuvis į statines, sūdydami asmeninio patyrimo druska.

Darbuotojos įprato, kad išeinu kartu su jomis, kartu užrakindavom bibliotekos duris. Tyliai pasikalbėdavom lipdamos laiptais, aidas arkiniais koridoriais skaidydavo mūsų balsus, atsisveikindavom iki kitos dienos, verdamos sunkias, šimtmečius atlaikiusias duris.

Universiteto bibliotekoje malšinau savo dvasinį alkį. Mane stūmė materiali realybė, turėjau būti geriausia, kad gaučiau stipendiją ir išsilaikyčiau Vilniuje. Mokiausi, mokiausi daug. Ką galėjau daryti kitaip? Neturėjau kur eiti, įtakingų draugų neįgijau. Bendravau su kursiokais, bet manęs niekur nekviesdavo, jeigu švėsdavo ar kur susibėgdavo. Tai nepasikeitė nuo stojamųjų, buvau tarsi kartu, bet tik šalia. Nieko ir nesiečiau, nes neturėjau pinigų, negalėjau niekam neplanuotam leisti. Buvo slogu, bet pakeliama.

Mano didžiausias taupumo pasiekimas buvo duonos krautuvėje pavakary nusipirkti šviežią batoną – net aptikau, kada jų atveža, – tada laužant ir valgant eiti iki gazuoto vandens automato prie skverelio ir ten išgerti vandens su sirupu. Taip pasisotindavau. Nealkau.

Iš bibliotekos eidavau iki stotelės, linguodavau tuščiu troleibusu į studentų miestelį. Kartais pasileisdavau pėsčia kreivai plytelėmis išklotu šaligatviu. Gal kada ir buvo paklotas lygiai, bet medžių šaknys iškrapė, kaip ir gatvės grindinį. Niekas ir netaisė. Nedaug kas eidavo, tamsu, viena, nesmagu bet ką sutikti. Bet norėdavau nors kiek kitaip pasukti vakarą. Kelios valandos miego, ir vėl – tarsi ta pati diena.

Kartais naktį studentų bendrabučio virtuvėje užsidarydavome keli studentai, rūkydavom ir kalbėdavom. Virtuvės laikas buvo pats geriausias – galėjau girdėti save. Po dienos tylėjimo, po skaitymo ir rašymo, po buvimo su savimi, kalbėdavau.

Mes narstėm studijas ir aiškinomės užduotis, diskutuodavom apie autorius, pasakojom, ką nugirdę. Vaikai iš mažų miestelių. Daug svarstėm ir filosofavom. Daug juokėmės. Daug rūkėm.

Mums taip reikėjo bendrumo, dėmesio vienas kitam. Būdavo saugu ankštoje prirūkytoje virtuvėje.

Kartais kas nors atsinešdavo išgerti. Kartais – valgyti, dažniausiai bulvių. Besikalbėdami nulupdavom ir kepdavom, badėm, siekdami šakutėmis tiesiai iš keptuvės. Užgerdavom šiltu vandeniu, jeigu sprangu, arba žolelių arbata, jeigu pasisekdavo. Taip galėjai žinoti, kad savaitės pradžia, kol dar yra atsivežto maisto, aplankius tėvus kaime. Prieš savaitgalį nelikdavo nei vyno, nei bulvių.

Įslinkdavau paryčiais į kambarį.

Kelios valandos miego, ir vėl – tarsi ta pati diena.

* * *

Artėjant sesijai, gruodį, manęs pasigailėjo. Likimas manęs pasigailėjo.

Skaityklos ėmė pilnėti, artėjančių egzaminų baimė visus stūmė mokytis. Aš buvau čia, kaip įprasta, ir čia buvo šilta. Studijavau dar atkakliau, slapta norėjau gauti padidintą stipendiją. Reikėjo batų, miestietiško palto, trūko daug ko. Mano turėti drabužiai dideliame mieste netiko.

Ir sakiau, pažadėjau sau, aš eisiu žingsniu priekyje. Turėjau pasivyti.

Vieną tamsią žiemos dieną prie mano stalo, aprėminto stalinės lempos šviesos, priėjo knygas išduodanti vyresnė moteris, jau mano draugė, kaip mama.

– Einam, nuvesiu pas direktorę, – pasakė. Aš tylėjau ir žiūrė-jau į ją, stovinčią tamsoje, pakėlusį galvą, atitrūkusi nuo tekstų, tarsi iš miego. – Dabar, ji prašė pakviesti.

Atrodė, net negaliu nieko klausti, turiu eiti. Knygų nebuvau skolinga, gražindavau laiku. Gal per ilgai sėdžiu bibliotekoje? Maniau, nieko netinkamo nepadariau. Kodėl turėtų kviesti skaityklos direktorė?

Pažinojau ir ją, pirmą kartą užkalbino mane pati, kai priėjau prie knygų paėmimo stalo. Vizitavo darbuotojas, stovėjo šalia. Po to matėmės kelis kartus, šypsojaisi jai, atrodė patikima, rami, žinanti, tokia, kokios nepastumsi. Kelis kartus kalbėjomės. Klausė, ką studijuoji. Užkalbino apie mano gražinamas knygas, klausė profesionaliai, norėjau išmokti taip pradėti ir palaikyti pokalbį.

– Ar tai jūsų mėgstamiausias Ernesto Hemingvėjaus kūri-nys? – pasiteiravo. Ji matė ant knygų krūvos viršaus „Senį ir jūrą“, ruošiausi literatūros paskaitoms. Neklausė, patinka ar nepatinka, o iš karto provokavo detaliam pokalbiui. Matė, kad skaitau daugiau, negu reikia studijoms. Klausė mano nuomonės ir apie rašytoją, ne tik apie perskaitytą knygą. Palyginau su Kobo Abės „Moteris smėlynuose“, abiejose – žmogaus kova ir noras nugalėti, kai skaitydamas svarstai, kas laimi ir ką pa- siekia.

Vyresnė dar kartą skaičiau abi knygas, atgaivinau atmintį ir aptikau sau kitų aspektų. Kiekvienai knygai, kaip ir žmogui, ateina laikas subręsti.

Gėriau tą bibliotekos vedėjos pamoką. Pagal ją ateityje konstravau savo gebėjimą bendrauti: klausk, kad žmogus galėtų išdėstyti nuomonę; pateik atvirą klausimą, kad reikėtų kalbėti, o ne atsakyti „taip“ ar „ne“. Taip kitą pažinsi. Pačiam atsiverti neteks.

Aš visada būsiu žingsniu priekyje, ši mintis kėlė mane ir stūmė pirmyn. Išmoksiu miesto gyvenimo.

Vedėja pasakė, kad mane įdarbins. Ne visu etatu, ketvirčiu, bet tai buvo mano Šventasis Gralis. Galėsiu ir mokytis, ir dirbti. Neturtas mane jau buvo surakinęs, gėdijausi savęs. Netikėtai gavau vietą, kokios negauna net vilniečiai. Taip nutinka kartą per šimtą metų.

Nežinau, kodėl ji darbą pasiūlė man. Neklausiau tada, neklausiau niekada. Buvau dėkinga. Gal moterys bus papasakoję, kad noriu darbo ir ieškau. Gal pati nusprendė – ta pelė dirbs gerai. Gal manyje pamatė save, pažino savo jaunystę. Valdžia reiškia jėgą, gal norėjo kam nors gnybtelėti, demonstratyviai priimdama neproteguojamą, iš gatvės? Nežinau.

Ir aš vėliau taip dariau, kai kiti priklausė nuo mano sprendimų. Esu priėmusi į darbus žmonių iš gatvės, nepažįstamų, o už durų palikau galingų pažįstamų stumtus.

Ta galia pakeisti kito gyvenimą. Saldu. Pajunti savo jėgą.

Kai dabar žvelgiu atgal, daug žmonių atsirado atsitiktinai ir pasuko mano gyvenimą.

Neturėjau tėvų, kurie stovėtų greta. Mama laikė tik energija, nieko pati neturėjo. Neturėjau nė vyro, kuris stovėtų kaip lygus. Gyvenime atsilaikiau pati viena, su dviem vaikais. Ir kartais, liūdniausiu metu, tamsiausiose sutemose atsirasdavo kas nors, kas atverdavo Šventąjį Gralį – imk.

Aš ėmiau, pasinaudojau kiekviena galimybe.

Nesvarsčiau. Ėmiau.

* * *